

SZOCIALISTA HUMANIZMUS - ORVOSI ETIKA*

A humanizmus fogalma

A humanizmus szó már több ezer éves. A fogalmat először az ókori szófisták használták. Magának a humanizmus fogalmának a meghatározása - hasonlóképpen számos más fogaloméhoz - nem könnyű feladat. Lehet világnézeti elv, filozófiai attitűd, kvázi vallásos eszme, amely az Istenbe vetett hitet az emberbe vetett hittel helyettesíti, valamint olyan értelmezése is lehet a humanizmusnak, amely emberközpontúságot, az embernek a világmindenség középpontjába helyezését jelenti. A reneszánsz, majd később a felvilágosodás a humanizmus szónak ez utóbbi értelmezését adja, szemben az ember valláserkölcsön alapuló felfogásával. Aligha vitatható, hogy az emberközpontúság az, amely alapján humanista jelzővel illethető számos olyan különböző tevékenységet folytató nagyság, mint pl. Petrarca, Shakespeare, Leonardo da Vinci, Albert Schweitzer, Erich Fromm és Linus Pauling. Linus Pauling, a kétszeres Nobel-díjas kémikus pl. a humanizmust egy olyan racionális filozófiaként definiálja, ami az egész emberiség javát hivatott szolgálni, a tudományos fejlődés eredményeinek az ember szolgálatába állításával. Erich Fromm értelmezésében a humanizmus leginkább talán olyan elvet jelent, mely szerint csak maguk az emberek képesek a bűn és az erény mibenlétét meghatározni és nem pedig valamilyen transzcendens lény.

Összegezve, az eddig felsoroltak mellett kétségtelenül a humanizmus fogalmába tartozónak kell tekintetni az igazságosságot, a tolerancia, a részvét, az őszinteség erkölcsi kategóriáit. A humanizmus feltételezi továbbá a természet, a tudomány és a művészet szeretetét, az eldöntést és a diszkrimináció megvetését. A humanizmus fogalmába tartozik az emberek iránti tisztelet, megbecsülés, szeretet és az emberi együttérzés.

A szocialista humanizmus

A szocialista humanizmus a szocialista társadalmi rend és a humanizmus szerves egységét fejezi ki. Azt a szükségszerűséget, ami a magántulajdon és a kizsákmányolás megszűnésével szabad utat teremt - a szocialista társadalom objektív törvényeiből adódóan - a társadalmi élet humanizálásának. Marx és Engels munkássága egyértelműen bizonyította, hogy a kapitalista társadalomban nem lehet szó igazi humanizmusról, hisz a magántulajdon megosztja az embereket, szellemileg és erkölcsileg degradálja őket, a kiszolgáltatottság és az elidegenedés a kizsákmányoláson alapuló társadalom természetes velejárója.

* E tanulmány az MTA-SOROS ALAPÍTVÁNY támogatásával készült, amelyért őszinte köszönetünket fejezzük ki.

A szocializmus, mint a kommunizmusba való átmenetet képező társadalmi formáció, megteremt a lehetőségét a humanizmus egyetemességé válásának, az emberi önrzert, méltóság, boldogulás és kiteljesedés megvalósulásának. A szocialista társadalom tudatosan törekszik arra, hogy az emberi szükségletek sokoldalú kielégítése mellett humánus tartalommal töltsse ki az emberi érintkezés valamennyi formáját és intézményét.

A szocialista társadalom objektív törvényei lehetővé teszik egy olyan, igazán humanisztikus elveken alapuló erkölcsi rendszer kialakítását, amely szerintünk egyedül képes arra, hogy a valláserkölcscsel szemben elfogadható alternatíva legyen.

Jóllehet az alábbi idézetben Kádár Jánosnak, a párt főtitkárának a világnézetéről írt sorai olvashatók, mégis úgy érezzük, hogy a szöveg magában foglalja a szocialista humanizmus néhány alapvető követelményét is.

"Világnézetünköt elválaszthatatlanok a közéletnek és a magánéletnek azok az erkölcsi követelményei, amelyeket a marxistáknak nemcsak hangoztatniok kell, hanem saját példájuk révén is át kell azokat ültetniük a mindennapi élet gyakorlatába. Közéjük tartozik a szocialista haza aktív szeretete, a dolgozó ember és a munka megbecsülése, a közéleti tisztaság érvényesítése, a hatalommal való visszaélés és a korrupció elutasítása, az emberek iránti figyelem és tisztelet, a becsület, a tárgyilagos őszinteség, a hűség és a részvétel is. Ennek a világnézetnek és erkölcsnek szüntelen tudatosítása, fejlesztése és gyakorlati érvényesítése, embertársaink türelmes és eredményes meggyőzése felel meg a szocializmust építő társadalom érdekeinek."¹

A szocialista társadalmat építő országunk leghumánusabb vívmányai közé tartozik az embernek, mint legfőbb értéknek a deklarálása, a munkanélküliség teljes felszámolása, a képesség szerinti érvényesülés, melynek alapja a munka, és nem utolsó sorban az egészségügyi ellátás mindenki számára történő ingyenes biztosítása. Az alkotmányban és más jogszabályban deklarált, politikai és ideológiai képzésben és továbbképzésben hangoztatott humanisztikus elvek gyakorlati megvalósulására számtalan esetben a következetlenség és a sikertelenség jellemző. Feltehetően ez lehet a magyarázata annak, hogy bár technológiánknak nem valami nagy kereslete van nyugaton, sajnálatos módon humánnumunkat sem tudjuk igazán export-képessé tenni. Pedig, ha mást nem, - objektív törvényeinkből adódóan - emberiséget tölünk illelne importálni.

Ha azonban az ingyenesség elve például nem is érvényesül következetesen az egészségügyben, még akkor sincs azért félni valónk más, akár nyugati országokkal történő összehasonlításót. Egy olyan gazdag országban, mint amilyen az Egyesült Államok, még a mai napig sem vezettek be egy olyan általános biztosítási rendszert, amely mindenki számára hozzáférhetővé tenné az egészségügyi szolgáltatásokat. Maguk az amerikai szerzők írnak orvosszociológiai és orvosetikai folyóiratokban és nyilatkoznak nemzetközi kongresszusokon 35 millió olyan honfitársukról, akik még a legalapvetőbb egészségügyi ellátásban sem részesülhetnek.^{2, 3} S ha ez így van - és minden bizonylyan így van - akkor a humanizmus eszméje

mindenképpen csorbát szenved, hisz egy kérdésben széleskörű, mondhatnók egyetemes konszenzus van az orvosi etikusok között, mégpedig abban, hogy az orvostudomány és az orvosi gyakorlat az emberi jólét, az emberinek nevezhető élet kialakításának egyik alapvető eszköze, függetlenül attól, hogy földünk melyik részéről van szó. Az orvosi etika minden más területén szenvedélyes viták vannak, és bármiféle nemzetközi egyetértés vagy konszenzus (a kettő nem ugyanaz) igen távolinak látszik, legyen szó az eutanázia, a szervátültetés vagy akár a mesterséges megtermékenyítés erkölcsi dilemmáiról.

Szocialista orvosi etika

A szocialista humanizmus eszméje és helyenként gyakorlata látható és érzékelhető módon jelen van a szocialista társadalmak mindennapjaiban. Ezzel szemben, az egészségügy erkölcsi dilemmáival foglalkozó szocialista orvosi etika még nem jött létre egyetlen szocialista országban sem, legalábbis olyan szinten nem, hogy tudományos megalapozottsággal olyan értékorientációt adjon az egészségügyi tevékenység minden területén zajló orvos-beteg találkozásnak, amely összhangban van a szocialista humanizmus eszméjével, amely betegcentrikus, de ugyanakkor maximálisan elismeri és értékeli az orvosok és az egészségügyi szakdolgozók munkáját és integritását. Tudásunk szerint nincs még olyan kiforrott szocialista orvosi etika, amely az orvosi technika és az orvostudomány hihetetlen fejlődéséből adódó erkölcsi dilemmákra meggyőzően, világosan és bizonyos mértékű konszenzussal kialakítva útmutatót adna, mind az orvosoknak, mind pedig a hozzájuk forduló betegeknek, illetve hozzátartozóknak. Sőt azt kell mondanunk, hogy sajnálatos módon, ha csirában itt-ott fellelhetők is a szocialista orvosi etika kibontakozásának jelei, gyakorlatban mégis az a fajta orvosi etika érvényesül és kap fórumot, legalábbis hazánkban, amelyből gyakran hiányzik a tudományos megalapozottság, a filozófiai elemzés, a szocialista rendszer sajátosságainak, erkölcsi alapelveinek és potenciáinak figyelembe vétele. Hiányzik az az elméleti háttér és a gyakorlati normarendszer, amely segítené igazán humánussá, demokratikussá és harmónikussá tenni az orvos-beteg viszonyt.

Hazánk orvosi etikájában mindmáig túlzott mértékben érvényesül az a paternalisztikus szemlélet, amely évezredekken keresztül oly jellemző módon érvényesült a hippokratészi etikában és az azt követők magatartásában. Az alapjában individualista, paternalista és utilitarista hippokratészi etikát igen nehezen váltja fel az az emberközpontú, társadalomcentrikus orvosi etika, amely valóban minden formában megszüntetné a klasszikus alá-főlé rendelt, misztikummal átitatott orvos-beteg kapcsolatot. Egyetlen orvosi etika sem, s így a szocialista humanizmus normáira épülő orvosi etika sem tehet egyenlőségi jelet az esztergályos, az áruházi eladó vagy a benzinkutas erkölcsisége közé, - bár ezt nálunk sokan megpróbálják - mert elsődlegesen éppen az orvosok és más egészségügyi dolgozók azok, akik a legtöbbet tehetnek az emberért, annak életéért és egészségéért, azért az értékért, ami minden más értéknél fontosabb, és ami minden más érték forrásának előfeltétele. Ha valahol igazán

szükség van humánusra, az ember emberi értékének megbecsülésére, az emberi méltóság tiszteletére, a kiszolgáltatott és a szenvedő ember szolgálatára, akkor az az egészségügy területe. S az orvosi etikának, különösképpen egy szocialista ország orvosi etikájának, ezt kell eleve hangsúlyoznia, máskülönben létjogosultságát sem képes megindokolni. Az orvosi, egészségügyi tevékenység speciális erkölcsi követelményei, humanisztikus küldetése, a szakértő és a laikus találkozása abszolút szükségessé teszi a speciális etika létét, amely, bár nem független az általános etikától, mégis nagyfokú önállósággal rendelkezik.

Ma már az orvosi etika létjogosultságát, szükségességét mi sem bizonyítja jobban, mint az a sok-sok orvóetikai intézet, folyóirat, nemzetközi konferencia, orvóetikai társaság, amelyekre a hírközlő szervek is felfigyelnek és felkeltik a közvélemény érdeklődését. Számos országban a kormányok mellett orvóetikusból álló bizottságok segítik az egészségügyi törvényhozás etikai megalapozását, és az etikai pluralizmus tagadhatatlan jelenléte közepette, erőfeszítéseket tesznek valamiféle konszenzus kialakítására.

A medicina humanisztikus küldetése

Jóllehet az orvosi etika, mint filozófiai jellegű diszciplína, már Hippokratész kora óta létezik, ha nem is mindig mai formájában, vagyis intézményekkel, folyóiratokkal, orvos- és nővérképzésben betöltött fontos szereppel, de annyiban igenis létezett, és óriási befolyást gyakorolt az orvoslásra, amennyiben eskü formájában rögzítette a gyógyítással foglalkozók magatartási normáit egy olyan világban, amelyben a beteg embernek semmilyen más védelme nem volt.

A hippokratészi etika nyomdokait követő kiemelkedő orvosok és tudósok felismerték a gyógyítók humanisztikus küldetését, azt, hogy emberiség hiányában nem végezhető igazán gyógyító munka, s így az orvoslást nemcsak tudománynak vagy művészetnek, hanem hivatásnak is nevezték. A híres pergamoni Galenus még azt is hozzátette, hogy aki a gyógyítással foglalkozik, annak meg kell tanulnia úgy tekinteni betegét, mint aki nemcsak művészetének tárgya, hanem embertárs is, akinek többel tartozik, mint pusztán tudással, aki nemcsak a gyógyítás technikáját elsajátított mesterember, hanem az erkölcsös magatartás virtuóza is.⁴

Bár a gyógyítás művészete hihetetlenül magas szintre jutott napjainkban, Galenusnak ez a megállapítása ma is legalább annyira érvényes, mint kétezer évvel ezelőtt. A "nem ártani" elvnek betartása még nehezebbé vált. A korszerű medicina igen sokat tehet az emberért, de ártani is igen sokat tud, s elsősorban éppen azzal, hogy gyakorta dehumanizálja az orvos-beteg kapcsolatot, elgépiesíti a betegség elleni harcot, miközben szem elől téveszti a beteg embert.

A szocialista társadalom etikai imperatívusza: "a legfőbb érték az ember". Ebből logikusan következik: minden az emberért kell hogy történjen, az emberért, függetlenül vagyoni

helyzetétől, bőre színétől, politikai állásfoglalásától, vallásosságától vagy ateizmusától. Ennek az elvnek gyakorlati megvalósulása jelenti a humanisztikus eszme legmagasabb szintű érvényesülését. És ez még nem a szocialista humanizmus. Az egészségügyben dolgozók, orvosok, szakdolgozók és szakképzetlen kiegészítő személyzet olyan területen tevékenykednek, ahol nap mint nap vizsgáznuk kell emberiségéből, s példát kell mutatniuk, - ha nem is erkölcsi virtuozitásból - hogy a szocialista társadalom valóban képmutatástól, diszkriminációtól és előítéletektől mentesen tiszteli a beteg embert, a közösség tagját. A beteg ember iránti tisztelet a legtöbb esetben aligha alapozódhat a paternalizmus elveire. Az állampolgárok többsége, akár beteg, akár egészséges, nehezen viseli el, hogy ne tekintsék felnőttek, hogy mindig, mindenben helyette döntsenek, sok esetben úgy, hogy meg sem kérdezik. A beteg embert amúgy is korlátozza szabadságában betegsége, de emellett még autonómiájának egy jó részét is elveszti, mozgásszabadságának hiánya és másoktól való függősége miatt. Ha mindez még társul az orvosok és a nővérek paternalisztikus szemléletével, gyakorlatilag azza, hogy nem tájékoztatják fontos tényekről, különböző beavatkozásokat végeznek rajta anélkül, hogy a döntésbe bevonják, akkor a humanizmusnak az a követelménye szenved csorbát, ami előírja az ember emberi mivoltának tiszteletben tartását, ami valójában nem más, mint az egyén autonómiájának, erkölcsi lényének elismerése. A szocialista társadalom alapvető céljainak megvalósítása, egy jobb jövő elérése, csak olyan felnőtt egyénnel valósulhat meg, akiket felnőttekként is kezelnek.

A szocialista humanizmus a társadalom orvosi/egészségügyi etikájában humánus elkötelezettséget jelent az adott beteg iránt, de ugyanakkor elkötelezettséget jelent az egész társadalommal szemben. Ez utóbbi jelenti a közösség anyagi forrásainak racionális felhasználását, a potenciális betegek szükségleteinek figyelembe vételét, a megelőzés érdekében kifejlesztett szakmai és állampolgári tevékenységet, az egészségnevelést, és nem utolsósorban egy erkölcsileg követésre méltó általános magatartási modell kialakítását.

A szocialista humanizmuson alapuló orvosi etikának is természetesen foglalkoznia kell olyan valódi orvosi-társadalmi dilemmákkal, amilyenek pl. az eutanázia, a szervátültetés, a súlyosan károsodott újszülöttek sorsa, a mesterséges megtermékenyítés, az orvosi titoktartás és a betegtájékoztatás.

A nyugaton folyó eutanázia-vitákban, amelyekben például a humanizmus eszméje nevében polemizál mind a pro, mind a kontra tábor, eléggé rejtve marad, hogy néha éppen antihumánus törekvések húzódnak meg a felszín alatt, amelyeknek lényege egyszerűen és világosan kimondva nem más, mint: a szegények számára eutanázia, a tehetősek számára pedig számtalan olyan lehetőség, ami a haldokló igazán emberséges gondozásától, a magas szakértelemmel végzett fájdalomcsillapításon keresztül, egészen a speciális szanatóriumi ellátásig terjed.

Úgy véljük, hogy egy szocialista társadalom orvosi etikája sem hagyhatja figyelmen kívül a több évezredes eutanázia-dilemmát sem. A szocialista humanizmus és a társadalom életvédő feladata alapján kell megválaszolni az élet mindenáron való meghosszabbítására történő

erőfeszítések és a gyógyíthatatlan betegség végső stádiumában lévő beteg, emberhez méltó elmulásának biztosítása közötti feszültségeket. Olyan megoldást kell találni, amely csökkenti a haldoklástól való félelmet, de ugyanakkor megerősíti az orvosi hivatásnak az élet melletti elkötelezettségét. Az egészségügy erkölcsi dilemmáinak, többé-kevésbé kielégítő megoldásához az orvosi etika úgy juthat el legkönnyebben, ha figyelembe veszi, ha feltérképezi a betegek és a potenciális betegek véleményét is.

Orvosi etika - erkölcsszociológia

Sajnálatos módon az erkölcsszociológiai felmérések száma világviszonylatban is igen kevés, különösképpen az olyan jellegű vizsgálatoké, amelyek az orvosetika tudományának műveléséhez szolgáltatnának anyagot. Ez a szocialista országokban méginkább szembetűnő. Részen ezért, részben pedig a szocialista humanizmusnak az egészségügyben való érvényesülésének felderítése miatt szerény próbálkozást tettünk a közvéleménykutatás területén. Falun élő felnőttek (25 fő), 16-18 év közötti gimnazisták (58 fő), valamint gyakorló orvosok (50 fő) körében érdeklődtünk néhány orvosetikai kérdés megítéléséről. Már korábban is feltételeztük azt, amit most a felmérésünk megerősített, nevezetesen, hogy számos kérdésben szembetűnő ellentmondás van az orvosi hivatás, valamint az egészségügyi politika által deklarált magatartási forma és a betegek, pontosabban a potenciális betegek erkölcsi ítélete között.

A falu lakosságából véletlenszerűen kiválasztott személyekkel, olyan hosszantartó beszélgetéseket folytattunk, amelyek időtartama esetenként meghaladta a 2 órát is. A gimnazisták és az orvosok véleményéhez a nevek feltüntetése nélkül kitöltött kérdőívek segítségével jutottunk.

Az emberi jog és az ingyenesség elve

A falun élők körében mindenekelőtt azt vizsgáltuk, hogy az ingyenes egészségügyi ellátást, mint a szocialista társadalom egyik legnagyobb vívmányát, vajon alapvető emberi jognak tartják-e az állampolgárok. Társadalmi berendezkedésünk egyik principális elve a társadalmi egyenlőség biztosítása. Ez többek között csak akkor valósulhat meg, ha minden állampolgár, tekintet nélkül anyagi forrásaira, szükség esetén igénybe veheti az egészségügyi szolgáltatásokat. A megkérdezettek 100 %-a tartja alapvető emberi jognak az egészségügyi szolgálat ingyenes igénybevételének lehetőségét. A válaszadók ezt társadalmunk olyan gyakorlati eredményének tulajdonítják, amely a szocializmus melletti elkötelezettség egyik fő motiváló tényezője. A falunak, amelyben vizsgálatunkat végeztük, a felszabadulás előtt nem volt orvosa, és ha az emberek megbetegedtek, akkor a 8 km-re fekvő szomszéd községből kellett orvost hozatni, ami nem volt egyszerű dolog. A távolság, de legfőképpen a szegénység,

sok esetben állította élet-halál döntés elé a falusi embert, s az idősebb betegek gyógyulását sokszor kuruzslókra, népi gyógyítókra vagy a sors szeszélyeire bízta. Ma már senkiben sincs szorongás vagy félelem a faluban amiatt, hogy betegség idején magára marad, mert ha szüksége van orvosi ellátásra, az orvos állandóan elérhető közelségben van.

Szabad orvosválasztás: bizalom

Az ingyenes egészségügyi ellátással szorosan összefügg azonban az, hogy az állampolgár hová fordulhat orvosi segítségért. Nevezetesen megvizsgáltuk a szabad orvosválasztás lehetőségét. A magyar egészségügyi rendszer ismerete és felmérésünk alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy hazánkban a szabad orvosválasztás csak igen korlátozott mértékben létezik. Felmérésünkben világosan kitűnik, hogy az állampolgárok igenis szabadon szeretnének orvost és egészségügyi intézményt választani, akire, illetve amire rábízhatják gyermekük, házas társuk és saját maguk életét. Egy kivétellel mindegyik megkérdezett a szabad orvosválasztás szükségességét hangsúlyozta. A válaszadókat még az is nagymértékben befolyásolja, hogy a merev körzeti orvosi rendszer számukra még azt sem teszi lehetővé, hogy az általuk szakmailag és emberileg magasabbra értékelt és nem túl messze lévő orvoshoz forduljanak. A szabad orvosválasztás kérdése még élesebben vetődik fel akkor, amikor specialisták, pl. gyermekgyógyászok, fogászok, nőgyógyászok igénybeviteléről van szó, vagy ha olyan egészségügyi intézményhez kell fordulni, amelyről a település és a környék lakóiban rossz vélemény alakult ki.

A szabad orvosválasztás igényét mindenekelőtt a bizalom biztosítása motiválja, amelyet az egyik megkérdezett következőképpen fogalmazott meg: "Jó lenne ez a beteg szempontjából, ugyan az ellátás nem javulna, de jobban bízhatna a páciens az orvosban." Az interjúalanyok többsége hasonlóan nyilatkozott erről a kérdéstről. Felmérésünk azonban azt is bizonyította, hogy egy kisebbség számára rokoni, baráti kapcsolatokkal, hatalmi pozícióval és nem utolsósorban ellenszolgáltatás révén a szabad orvosválasztás megvalósul. Természetesen ez ellentmond a társadalmi egyenlőség, a szocialista humanizmus elvének. Remélhetőleg ez csupán átmeneti anomália - amit megfelelő egészség- és gazdaságpolitikai intézkedésekkel meg lehet szüntetni, pontosabban a szabad orvosválasztást lehet mindenki számára elérhetővé tenni.

Bár érintettük a bizalom kérdését a szabad orvosválasztás kapcsán, mégis úgy érezzük, hogy az orvosok és más egészségügyi dolgozók iránti bizalom kérdése lényegesen összefügg a humánnummal, és természetesen a beteg gyógyulásával. Éppen ezért felmérésünkben külön is vizsgáltuk a falun lakók körében, hogy lényegében mi az alapja a beteg orvos iránti bizalmának. A válaszokból az derül ki, hogy a válaszadók nagy része az emberiség konkrét tényeire, megnyilvánulásaira alapozza bizalmát. Pl. "Olyan bánásmódot érezzen a beteg, hogy komolyan veszik gondjait, panaszát" - mondja egy fiatal tanárnő. Egy mezőgazdász így véle-

kedik: "Az orvosnak kell arra törekednie, hogy betegével közvetlen kapcsolatot alakítson ki. Ezt jó szakmai felkészültséggel, lelkiismeretességgel és áldozatkészséggel valósíthatja meg." A lényegyet legkifejezettebben talán egy amerikai író és diplomata fogalmazza meg: Azt írja: "Ma a medicina alapkérdése nem a szakmai jártasság, hanem a humanitás. Senki sem vonja kétségbe napjainkban azt, hogy különböző, csodálatos orvosi berendezések milyen gyorsan és pontosan képesek megmérni például a beteg kalcium-szintjét. De talán mégsem ez az első és legfontosabb, hisz miért ne lenne ma is érvényes az a többezer éves protagoraszi mondás, miszerint: mindennek mértéke az ember, s a kalcium-szint mértéke csak ezután válhat fontossá."⁵

Betegtájékoztatás - jó halál

Az a kevés hazai felmérés, amely Magyarországon készült, azt mutatja, hogy az egyik leggyakoribb panasz az egészségügygel kapcsolatban a betegek felvilágosítása területén mutatkozik.⁶ A legtöbb beteg hiányolja az információ mennyiségét. Abból kiindulva, hogy a betegek óhajtják a megfelelő felvilágosítást, a falun lakó válaszadóinktól azt kérdeztük meg, hogy elvárják-e az orvostól, hogy mielőtt valamilyen beavatkozást végez, felvilágosítást adjon például annak céljáról. A megkérdezettek túlnyomó többsége igényli az őszinte és pontos felvilágosítást, sőt sokan tudni akarják betegségük diagnózisát, következményét és a betegség végső kimenetelét. Az orvosok körében végzett kérdőíves felmérésben 50 orvos közül 30 tartja szükségesnek a beteg felvilágosítását, míg 20 orvos a rosszindulatú betegségben szenvedő ember őszinte tájékoztatását ellenzi. Arra a kérdésre viszont, hogy a betegek igénylik-e a felvilágosítást, az 50 megkérdezett orvos közül 47 válaszolt határozott igennel. Érdekesnek tűnnek a következő vélemények is: "Nem szeretném, ha az orvosok félrevezetnének és eltitkolnák előlem a bajt, de lehet, hogy egyes emberek nem érettek arra, hogy betegségükkel szembe nézzenek."

A fentebbi vélemény abból a szempontból is különösen figyelemre méltó, hogy szinte megegyezik az orvosok állásfoglalásával. Míg ez a középkorú családanya csupán egyeseket tart éretlennek a betegségükkel való őszinte szembenézésre, addig az orvosok nagy többsége szinte minden állampolgárt alkalmatlannak talál arra, hogy az őszinte felvilágosítással meg tudjon birkózni. A nem orvos válaszadóink többségének véleményét tükrözi az alábbi megnyilatkozás, amely így hangzik: "Igen, megnyugtató, hogy tudom mire gyanakszanak, és mit akarnak tenni."

Az egyik szövetkezeti dolgozó állásfoglalása azonban világosan jelzi, hogy az orvostársadalom évszázados propagandája számos esetben hatékonyan képes formálni a betegek, illetve a potenciális betegek tudatát. Ugyanis a következő vélemény azt a paternalisztikus szemléletet támasztja alá, amely szerint éppen a betegnek van legkisebb köze ahhoz, hogy valójában mi is történik vele. "M megbízom az orvosban, a beteget nem szükséges beavatni,

mert véleményem szerint nem a betegre tartozik a dolog." A tájékoztatással kapcsolatos megnyilatkozásokat a következő, szintén eléggé általánosnak ítéltető véleménnyel zárjuk: "Kisebbségi dolgoknál (vérvétel, egyéb laboratóriumi vizsgálat) nem kívánok bővebb felvilágosítást, de ha komolyabb beavatkozásra kerülne sor, úgy feltétlenül ragaszkodnék hozzá."

A legnagyobb humánumot, részvétet, tapintatot és türelmet a haldokló gondozása igényli, - s ezzel kapcsolatban merül fel az egyik legemocionálisabb és legrégebbi idők óta vitatott kérdés, az eutanázia. Bár nem gondoljuk, hogy ebben a kérdésben a végső állásfoglalást valamiféle népszavazásnak vagy közvéleménykutatásnak kellene eldöntenie, a falusi lakosság körében végzett felmérésünkbe mégis belefoglaltuk a jó halállal kapcsolatos kérdésünket is, amely így hangzott: "Elvárná-e, hogy saját vagy legközelebbi hozzátartozóinak gyógyíthatatlan betegsége során minden eszközt bevevessenek az élet meghosszabbítása érdekében, még akkor is, ha a beavatkozás fájdalommal és szenvedéssel jár?"

A megkérdezettek többsége szerint az élet minősége fontosabb, mint annak mennyisége, vagyis a válaszadók nagyobb számban utasították el az élet mindenáron történő meghosszabbítására tett próbálkozásokat a gyógyíthatatlan betegségek esetében. Az egyik interjúalany például a következőket mondta: "Végigkísértem rákbetegségben szenvedő húgom haldoklását és azt a számtalan értelmetlen erőfeszítést, amit az orvosok tettek, hogy néhány nappal, órával életét meghosszabbítsák. Amikor már nem tudtam tovább nézni szenvedését, feltettem a kérdést, mi értelme van húgom gyötrelme további fokozásának, amikor a laikus előtt is nyilvánvaló, hogy a próbálkozások teljesen hiábavalóak és valójában többet ártnak, mint használnak."

Ezzel szöges ellentétben levő véleményt is kaptunk, szó szerint a következőt: "Minden lehetségeset el kell követni az élet meghosszabbítására, még a szenvedés növelése árán is." Ez a vallásos válaszadó egyrészt hivatkozott az eutanázia ellenzőinek egyik klasszikus érvére, nevezetesen arra, hogy történhetnek csodák, új gyógyszert fedezhetnek fel, vagy kiderülhet, hogy a szövettani leletet összekeverték, másrészt, mint ortodox keresztény, hisz a szenvedés tisztító hatásában és abban, hogy az elviselt kínokkal az ember Krisztus szenvedésében osztozik.

Az orvosi titoktartás

Az emberi méltóság és az autonómia tiszteletben tartásától elválaszthatatlan az orvosi titoktartás kérdése.⁷ Amint már említettük, az ember iránti tisztelet a humanizmus egyik alapvető ismérve. Úgy véljük, hogy az orvosi etikában az egészségügy minden erkölcsi kérdésével - így az orvosi titoktartás kérdésével is - a humanizmus szellemében kell foglalkozni. S amennyiben az orvosi etika ezt úgy teszi, akkor a titoktartási kötelezettséget, például nem kötheti a titkát még szüleivel szemben is óvni akaró páciens korához. Az egészségügyhöz forduló fiatal értelmi szintje, szüleivel való kapcsolata, hol rövid, hol hosszú távú érde-

ke-kellene, hogy legyen - többek között - az a magatartási norma, amit mind a jog, mind pedig az erkölcs megkövetel. Jogszabályaink, legalábbis az egészségügyi törvényünk, 18 éves kornál húzza meg azt a határt, amely alatt a fiatalnak nem lehetnek orvosi titkai szülei előtt.

A 16-18 év közötti gimnazista lányokkal készített kérdőíves vizsgálatunkban megkérdeztük, kívánják-e bizonyos helyzetekben (pl. terhességmegszakítás, fogamzásgátló felíratása, illetve szedése) még a szülők előtt is az orvosi titoktartás tiszteletben tartását. 40 diák válaszolt igennel és 18 nemmel. Ugyanerre a kérdésre az 50 megkérdezett orvos közül 34 válaszolt igennel, míg 16 nemmel.

Bár ezeknek az orvosetikai kérdéseknek a meglehetősen kis populáción, interjú formájában, illetve kérdőívvel végzett vizsgálatának összegezése nem jogosít fel bennünket messze-menő következtetésekre, annyit mindenképpen kijelenthetünk, hogy társadalmunk jogi normáit és elvárásait közelebb kell hozni a valósághoz, az egészségügy magatartási dilemmáiban leginkább érintettek erkölcsi érzékéhez.

Végkövetkeztetésként megállapíthatjuk, hogy az egészségügyi tevékenység erkölcsi dilemmáival kapcsolatos véleményeket is a józan ész mellett nagymértékben befolyásolják azok a társadalmi, kulturális és nem utolsósorban gazdasági körülmények, amelyekben a véleményt nyilvánító egyén él. Munkánk célja lényegében az volt, hogy néhány elméleti kérdést felvessünk, ezekhez gyakorlati példákat szolgáltatassunk és cselekvésre ösztönözzük azokat, akik egészségügyi rendszerünk jobbá tételét szívügyüknek tekintik.

JEGYZETEK

- 1 Kádár János: Huszonöt éves a Világosság. Világosság, 1985. 11. szám 672. old.
- 2 Arras, John D.: The Right to Die on the Slippery Slope. Social Theory and Practice, 1982. 3. szám 44-48. old.
- 3 Interkontinentális Orvosetikai Kongresszus: Siena-Pontignano, 1986. június 22-28. Olaszország.
- 4 MacKinney, Loren: Medical Ethics and Etiquette in the Early Middle Ages: The Persistence of Hippocratic Ideals. Bulletin of the History of Medicine, 1952/1. 2. old.
- 5 Cousins, Norman: Human Option. Norton és Co. 1981. New York - London. 222. old.
- 6 Gosztonyi György: Az egészségügyi ellátás problémái - ahogy a lakosság látja. Tájékoztató, Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete, 1983. 4. szám 60. old.
- 7 Blasszauer Béla: Az orvosi titoktartás. Világosság, 1986. 5. szám 281-287. old.